

УДК 355.09:[39(=161.2+34)]

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.18.347712>ORCID <https://orcid.org/0009-0001-1108-6255>**ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ****Олександр Сасенко,**аспірант кафедри культурології, філософії та музеєзнавства;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розкрито теоретико-правові засади національно-правової культури військових фахівців у контексті повномасштабної збройної агресії проти України та трансформації сектору безпеки й оборони. Уточнено, що національно-правова культура військових фахівців є ключовим нормативно-ціннісним компонентом їхньої професійної культури, який забезпечує узгодженість між військовим обов'язком, вимогами права та очікуваннями суспільства щодо дотримання прав людини й стандартів правової держави. Показано, що формування такої культури спирається на конституційні норми, спеціальне законодавство у сфері соціального й правового захисту військовослужбовців, акти, спрямовані на утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також військові статuti, які конкретизують вимоги до дисципліни й службової поведінки. Виявлено чинники й суперечності, що ускладнюють інтеріоризацію правових норм (рудименти авторитарних практик, динаміка правового регулювання, гібридний характер війни, інформаційно-психологічний тиск, високий рівень психоемоційних навантажень).

Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного формування національно-правової культури військових фахівців: безперервну правопросвітницьку діяльність, інтеграцію правової проблематики у фахову й службово-бойову підготовку, єдність правової, національно-патріотичної та морально-етичної складових виховання, міждисциплінарну взаємодію командирів, юристів, психологів і фахівців морально-психологічного забезпечення, використання практикоорієнтованих форм навчання. Зроблено висновок про доцільність подальших емпіричних досліджень рівня національно-правової культури різних категорій військового персоналу та розроблення модельних програм її цілеспрямованого формування.

Ключові слова: національно-правова культура військових фахівців, професійна культура військовослужбовця, правова свідомість, правові цінності, нормативно-правові засади, організаційно-педагогічні умови, воєнна агресія.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала питання змісту та якості національно-правової культури військових фахівців як ключового чинника забезпечення обороноздатності держави, дотримання стандартів демократичної правової держави та міжнародного гуманітарного права. У сучасних умовах правова культура військовослужбовців не може зводитися лише до формальної поінформованості про норми законодавства чи статутів, оскільки має включати стійку систему правових цінностей, національно-правову ідентичність, внутрішнє прийняття принципу верховенства права, повагу до прав людини й усвідомлення власної ролі як носія та захисника української державності. На цьому тлі національно-правова культура військових фахівців постає як інтегральний феномен, що поєднує правосвідомість, аксіологічні орієнтації, правову поведінку та готовність діяти в умовах воєнних ризиків у межах правових і моральних обмежень.

Водночас реально наявний стан національно-правової культури військовослужбовців характеризується низкою суперечностей між оновленою нормативно-правовою базою

сектору безпеки й оборони, декларованими демократичними цінностями та практиками щоденної службової діяльності. З одного боку, відбувається інтенсивне правове реформування та запровадження євроатлантичних стандартів, з іншого – зберігаються рудименти авторитарних моделей взаємодії, правовий нігілізм, фрагментарність освітньо-виховних впливів у сфері правового та національно-патріотичного виховання військових контингентів. За таких умов постає наукова проблема уточнення змісту та структури національно-правової культури військових фахівців, виявлення чинників, що детермінують її формування в умовах війни, а також окреслення організаційно-педагогічних умов, за яких ця культура може набути цілісного, внутрішньо узгодженого характеру й стати стійким ресурсом розвитку Збройних Сил України та інших військових формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській юридичній науці правова культура розглядається як системоутворювальний чинник державотворчих і демократичних трансформацій. С. Береза уточнює поняття та структуру правової культури, пов'язуючи її рівень із якістю функціонування правової системи та реальним, а не декларативним утвердженням права (Береза, 2005). Ю. Битяк та І. Яковюк у своїй монографії акцентують на ролі правової культури в становленні громадянського суспільства, наголошуючи на її інституційному, ціннісному та поведінковому вимірах (Битяк та Яковюк, 2007). Л. Герасіна, О. Данильян, О. Дзьобань і М. Панов обґрунтовують правосвідомість і правову культуру як базові чинники державотворчого процесу, висвітлюючи їх вплив на легітимацію публічної влади та консолідацію суспільства (Герасіна та ін., 2009). У межах аксіологічного підходу Ю. Липовець аналізує правові цінності як простір напружених ідеалів і компромісів, характерний для перехідних суспільств (Липовець, 2021), тоді як О. Макарова та Ю. Крилова описують деформації правосвідомості та бар'єри формування правової культури в українському соціумі (Макарова та Крилова, 2015). Важливий контекст задають праці: Ю. Кривицького, присвячена взаємозв'язку правового виховання та правової реформи (Кривицький, 2022), О. Іванія, який розкриває потенціал правової освіти у становленні громадянського суспільства (Іванія, 2016), А. Матата, що трактує підвищення рівня правової культури як принцип розвитку правової системи (Матат, 2012), а також дослідження Г. Попадинця, у яких послідовно обґрунтовується роль правосвідомості й правової культури в утвердженні демократичної, правової держави (Попадинець, 2016, 2020). О. Сидоренко, А. Кухарчук і О. Ткаченко узагальнюють уявлення про зміст, структуру та сучасний стан правової культури в Україні, фіксуючи її суперечливість і неоднорідність (Сидоренко, Кухарчук та Ткаченко, 2021), а В. Пилипчук акцентує на проблемах захисту прав, свобод і безпеки людини в умовах інформаційного суспільства (Пилипчук, 2016).

Нормативний вимір проблеми задають Конституція України, яка визначає основні засади правового статусу людини і громадянина (Конституція України, 1996), а також спеціальне законодавство у сфері безпеки й оборони – насамперед закони про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, про утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, що конкретизує вимоги до службової поведінки й дисципліни. Безпосередньо до проблематики правової культури військових звертаються О. Сивак і В. Дурач, які розглядають формування правової культури військовослужбовців як ключове завдання кадрової політики у Збройних Силах України (Сивак та Дурач, 2007). Л. Полуніна аналізує особливості правового виховання особового складу Національної гвардії України (Полуніна, 2023); І. Шопіна досліджує формування правових цінностей у системі національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання (Шопіна, 2024). Водночас у наявних роботах національно-правова культура військових фахівців здебільшого не виокремлюється як самостійний об'єкт аналізу, що зумовлює потребу в спеціальному дослідженні її змісту, структури та детермінант в умовах повномасштабної війни.

Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст і структуру національно-правової культури військових фахівців та визначити ключові чинники її формування в умовах воєнної агресії проти України.

Виклад основного матеріалу. Теоретичне осмислення національно-правової культури військових фахівців спирається на загальноюридичні підходи до розуміння правової

культури як багатовимірною феномену, що інтегрує рівень правових знань, ціннісні орієнтації, моделі правової поведінки та стан правового середовища. С. Береза трактує правову культуру як системну характеристику правового життя суспільства, що відображає якість засвоєння права суб'єктами та реальний стан функціонування правової системи, а не лише формальну наявність нормативних актів (Береза, 2005). На цій основі національно-правову культуру доцільно розглядати як специфічний зріз правової культури, в якому узгоджуються національна ідентичність, історичні традиції державотворення та сучасні стандарти демократичної правової держави (Битяк та Яковлюк, 2007).

У колективній монографії Л. Герасіна, О. Данильян, О. Дзьобань та М. Панов обґрунтовують правосвідомість і правову культуру як базові чинники державотворчого процесу, підкреслюючи, що саме узгодженість правових знань, переконань і практик забезпечує легітимність публічної влади та стійкість демократичних інститутів (Герасіна, Данильян, Дзьобань та Панов, 2009). У випадку військових фахівців це означає, що їхня національно-правова культура є одним із механізмів легітимації застосування сили від імені держави за умови дотримання конституційних, міжнародно-правових та етичних обмежень. Аксіологічний вимір досліджуваного феномену поглиблюється в роботі Ю. Липовця, який розглядає правові цінності як простір взаємодії ідеалів і компромісів, притаманний перехідним суспільствам (Липовець, 2021). Для національно-правової культури військових фахівців це означає необхідність узгодження цінності військового обов'язку, захисту суверенітету й територіальної цілісності з цінностями прав людини, верховенства права та поваги до людської гідності навіть в умовах збройного конфлікту.

Отже, національно-правова культура військових фахівців постає як інтегральний феномен, що поєднує правові норми, ціннісні орієнтації та професійно-військові смисли. Логічним наступним кроком є з'ясування її місця і функцій у структурі професійної культури військовослужбовця, у межах якої вона набуває конкретного змісту та практичного виміру.

Засновуючись на окреслених теоретико-правових засадах, національно-правову культуру доцільно розглядати як ключовий нормативно-ціннісний компонент професійної культури військовослужбовця. Професійна культура військового в сучасних умовах постає як багатовимірна система, що охоплює фахові знання й уміння, етичні орієнтири, громадянську та національну ідентичність, комунікативну компетентність і здатність діяти в умовах високих ризиків. У цій системі національно-правова культура виконує роль «каркаса», який забезпечує узгодженість між військовим обов'язком, вимогами права та очікуваннями суспільства (Макарова та Крилова, 2015). У працях Г. Попадинця правова культура й правосвідомість трактуються як чинники становлення демократичної, правової держави та громадянського суспільства, що задають рамку відповідальної поведінки суб'єктів публічної влади, до яких належать і військовослужбовці (Попадинець, 2016; Попадинець, 2020). О. Сидоренко, А. Кухарчук і О. Ткаченко, аналізуючи структуру правової культури, виокремлюють у ній когнітивний, ціннісно-мотиваційний та поведінковий компоненти, наголошуючи на їхній взаємозумовленості в реальній правовій практиці (Сидоренко, Кухарчук та Ткаченко, 2021). У професійній діяльності військовослужбовця ці компоненти набувають специфічного змісту, оскільки правові норми безпосередньо регулюють застосування сили, підпорядкування, обіг зброї та відповідальність за порушення військової дисципліни й міжнародних гуманітарних стандартів.

Важливою складовою професійної культури військових фахівців є правова освіта і правове виховання, що забезпечують перехід від формального засвоєння нормативних вимог до внутрішньо прийнятої національно-правової ідентичності. Ю. Кривицький показує, що без цілісної системи правового виховання правова реформа залишає незмінними установки практичних суб'єктів, унаслідок чого задекларовані норми не реалізуються повною мірою (Кривицький, 2022). О. Іваній розкриває потенціал правової освіти як інструменту формування відповідальної громадянської позиції (Іваній, 2016), а А. Матат пов'язує підвищення рівня правової культури з розвитком правової системи в цілому (Матат, 2012). В. Пилипчук, аналізуючи захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційному суспільстві, звертає увагу на нові виклики, пов'язані з інформаційною безпекою та маніпулятивними впливами (Пилипчук, 2016), що для військовослужбовців є складовою

їхньої професійної й правової відповідальності. У такій перспективі національно-правова культура військових фахівців постає як інтегративний компонент професійної культури, що поєднує правові знання, національно-державницькі цінності, етичні стандарти та готовність діяти в межах права навіть за умов надзвичайної воєнної напруги.

Таким чином, окреслення місця національно-правової культури в системі професійної культури військовослужбовця створює підґрунтя для подальшого аналізу нормативно-правових засад її формування, які визначають зміст відповідних вимог, гарантій і обмежень у сфері військової служби.

Окреслені теоретико-правові та професійно-культурні засади національно-правової культури військовослужбовців конкретизуються в чинній нормативно-правовій базі України. Конституція України задає фундаментальні орієнтири для розуміння правового статусу людини і громадянина, принципу верховенства права, пріоритету прав і свобод особи та особливої ролі Збройних Сил України у захисті суверенітету й територіальної цілісності держави (Конституція України, 1996). Саме конституційні приписи визначають граничні рамки допустимого застосування сили, задають ціннісно-нормативний горизонт, у межах якого формується правова свідомість військових фахівців і їхня відповідальність перед суспільством.

Специфіка правового становища військовослужбовців деталізується у спеціальному законодавстві. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» закріплює комплекс гарантій, пільг і обмежень, що безпосередньо впливають на зміст їх правового статусу, а отже – і на формування правових уявлень про баланс прав, обов'язків та відповідальності (Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, 1991). Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» вводить важливий ціннісний вимір, визначаючи пріоритет розвитку української національної ідентичності, громадянської солідарності та патріотизму, що створює нормативну основу для поєднання правової ідентичності військового з національно-державницькими орієнтирами (Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, 2022). Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, у свою чергу, регламентує щоденну службову діяльність, дисципліну, систему підпорядкування й відповідальності, трансформуючи загальні конституційні та законодавчі вимоги у конкретні моделі службової поведінки (Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, 1999).

Таким чином, сукупність конституційних норм, спеціальних законів і військових статутів утворює нормативне поле, у межах якого відбувається формування національно-правової культури військових фахівців. Однак реальне засвоєння цих норм і їхня інтеріоризація у правовій свідомості військовослужбовців визначаються низкою чинників і суперечностей, що особливо загострюються в умовах триваючої воєнної агресії, що й потребує подальшого аналізу.

Становлення національно-правової культури військових фахівців у сучасних умовах визначається комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких провідними є триваюча воєнна агресія проти України, інтенсивне реформування сектору безпеки й оборони та трансформація суспільних очікувань щодо ролі війська. З одного боку, зростає обсяг і складність нормативних вимог, посилюється відповідальність за дотримання міжнародного гуманітарного права, а також вимога прозорості й підзвітності силових структур демократичному суспільству. З іншого боку, зберігаються рудименти авторитарних практик, правового нігілізму, фрагментарність правопросвітницької роботи та нерівномірність підготовки особового складу, що створює суперечність між формально задекларованими стандартами і реальною правовою поведінкою. Так, О. Сивак і В. Дурач підкреслюють, що за таких умов виховання правової культури військовослужбовців має розглядатися як невідкладне завдання кадрової політики, оскільки саме правова й ціннісна зорієнтованість особового складу є запобіжником зловживань владою, порушень дисципліни та девіантних форм службової поведінки (Сивак та Дурач, 2007).

До сучасних викликів додаються гібридний характер війни, інформаційно-психологічні операції противника, високий рівень психоемоційних навантажень, що ускладнюють інтеріоризацію правових норм і потребують спеціально організованої підтримки правової стійкості військовослужбовців. У результаті формування національно-правової культури відбувається в умовах постійного напруження між вимогами права, логікою воєнної необхідності й людськими обмеженнями, що обумовлює потребу в чітко окреслених організаційно-педагогічних умовах та цілеспрямованих практиках її забезпечення.

Ефективне формування національно-правової культури військовослужбовців потребує системного поєднання нормативного, освітнього та виховного вимірів у межах цілісного освітньо-виховного простору військових формувань. Дослідження Л. Полуліної засвідчують, що результативність правового виховання особового складу Національної гвардії України безпосередньо залежить від інституційно закріпленої, послідовної роботи з правопросвіти, інтеграції правової тематики у фахову та службово-бойову підготовку, а також від міждисциплінарної взаємодії юристів, командирів, психологів та фахівців морально-психологічного забезпечення (Полуніна, 2023). І. Шопіна наголошує, що формування правових цінностей військовослужбовців має відбуватися в єдності з національно-патріотичним і військово-патріотичним вихованням, коли правові норми інтеріоризуються не як формальні заборони, а як вираз цінностей свободи, гідності та відповідальності, за які військові фактично воюють (Шопіна, 2024). У практичному вимірі це передбачає впровадження модулів правової освіти у програми базової й післядипломної підготовки військових фахівців, використання кейс-методів, аналізу реальних ситуацій порушення й дотримання права на війні, залучення до освітнього процесу досвіду бойових підрозділів, а також створення у військових частинах правового середовища, де повага до права й національної ідентичності підкріплюється як організаційними рішеннями, так і щоденною командирською практикою.

Саме поєднання таких організаційно-педагогічних умов із наявною нормативною базою створює можливості для поступового перетворення національно-правової культури військових фахівців на стійкий ресурс обороноздатності та демократичного розвитку держави.

Висновки. Національно-правова культура військових фахівців постає як інтегральний компонент їхньої професійної культури, що поєднує правову свідомість, національно-державницькі цінності та правову поведінку в умовах збройного конфлікту. Її формування спирається на конституційні норми, спеціальне законодавство й військові статuti, однак ускладнюється рудиментами авторитарних практик, динамікою правового регулювання та впливом гібридної війни. Обґрунтовано ключові організаційно-педагогічні умови підвищення рівня національно-правової культури – безперервну правопросвіту, інтеграцію правової тематики у фахову та службово-бойову підготовку, єдність правової, національно-патріотичної й морально-етичної складових виховання. Перспективи подальших досліджень пов'язуються з емпіричною діагностикою рівня національно-правової культури різних категорій військового персоналу та розробленням цільових програм її послідовного формування.

ЛІТЕРАТУРА

- Берега, С. В. (2005). Правова культура: поняття та загальна характеристика. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 28, 94-100.
- Битяк, Ю. П., Яковюк, І. В. (Ред.). (2007). *Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства в Україні*: монографія. Харків: Право.
- Герасіна, Л. М., Данильян, О. Г., Дзьобань, О. П., Панов, М. І. (2009). *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні*: монографія. Харків: Право.
- Іваній, О. М. (2016). Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*, 22, 42-45.
- Конституція України*: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. (1996). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

- Кривицький, Ю. В. (2022). Правове виховання та правова реформа: прояви взаємозв'язку і взаємовпливу. *Юридичний вісник*, 2, 100-108. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2330>
- Липовець, Ю. О. (2021). *Правові цінності як ідеали та компроміси*. (Автореф. дис. канд. юрид. наук). Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ.
- Макарова, О. В., Крилова, Ю. І. (2015). Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право, 1/2 (25/26), 104-108.
- Матат, А. В. (2012). Удосконалення рівня правової культури суспільства як дієвий принцип розвитку правової системи України. *Альманах права*, 3, 495-499.
- Пилипчук, В. Г. (2016). Актуальні питання захисту прав, свобод і безпеки людини в сучасному інформаційному суспільстві. В кн. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (с. 6-8). Київ: Політехніка.
- Полуніна, Л. В. (2023). Питання правового виховання військовослужбовців Національної гвардії України. В кн. *Роль і місце соціально-гуманітарних та правових дисциплін в системі підготовки військовослужбовців Національної гвардії України*: матеріали круглого столу (с. 117-119). Київ: НАВС.
- Попадинець, Г. О. (2016). Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 850, 421-426.
- Попадинець, Г. О. (2020). Поняття правової культури як складової демократичної правової держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 4 (28), 61-69.
- Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності*: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX. (2022). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>
- Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей*: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. (1991). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
- Сивак, О., Дурач, В. (2007). Виховання правової культури військовослужбовців – невідкладне завдання кадрової політики у Збройних Силах України. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, 19. Взято з https://vlp.com.ua/files/15_66.pdf
- Сидоренко, О. О., Кухарчук, А. В., Ткаченко, О. Р. (2021). Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 4, 62-64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/15>
- Статут внутрішньої служби Збройних Сил України*: Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV. (1999). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>
- Шопіна, І. М. (2024). Формування правових цінностей у системі національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Право, 86 (4), 168-174. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.4.23>

REFERENCES

- Bereza, S. V. (2005). Pravova kultura: poniattia ta zahalna kharakterystyka [Legal culture: concept and general characteristics]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky [State and law. Legal and political sciences]*, 28, 94-100 [in Ukrainian].
- Bytiak, Yu. P., & Yakoviuk, I. V. (Eds.). (2007). *Pravova kultura v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Legal culture in the context of the formation of civil society in Ukraine]*: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Herasina, L. M., Danylian, O. H., Dzoban, O. P., & Panov, M. I. (2009). *Pravosvidomist i pravova kultura yak bazovi chynnyky derzhavotvorchoho protsesu v Ukraini [Legal awareness and legal culture as basic factors of the state-building process in Ukraine]*: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

- Ivanii, O. M. (2016). Pravova osvita yak zasib formuvannia hromadianskoho suspilstva [Legal education as a means of forming civil society]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurydsprudentsiia [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Jurisprudence]*, 22, 42-45 [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
- Kryvytskyi, Yu. V. (2022). Pravove vykhovannia ta pravova reforma: proiavy vzaiemozv'iazku i vzaiemovplyvu [Legal education and legal reform: manifestations of interrelation and mutual influence]. *Yurydychnyi visnyk [Legal Bulletin]*, 2, 100-108. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2330> [in Ukrainian].
- Lypovets, Yu. O. (2021). *Pravovi tsinnosti yak idealy ta kompromisy [Legal values as ideals and compromises]*. (Extended abstract of PhD diss.). Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Makarova, O. V., & Krylova, Yu. I. (2015). Problemy formuvannia pravovoi kultury v ukrainskomu suspilstvi [Problems of forming legal culture in Ukrainian society]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo [Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Political Science. Sociology. Law]*, 1/2 (25/26), 104-108 [in Ukrainian].
- Matat, A. V. (2012). Udoskonalennia rivnia pravovoi kultury suspilstva yak diievyi pryntsyp rozvytku pravovoi systemy Ukrainy [Improving the level of legal culture of society as an effective principle for the development of the legal system of Ukraine]. *Almanakh prava [Law Almanac]*, 3, 495-499 [in Ukrainian].
- Polunina, L. V. (2023). Pytannia pravovoho vykhovannia viiskovosluzhbovtziv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Issues of legal education of servicemen of the National Guard of Ukraine]. In *Rol i mistse sotsialno-humanitarnykh ta pravovykh dysyplin v systemi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [The role and place of social, humanitarian and legal disciplines in the system of training military personnel of the National Guard of Ukraine]: materialy kruhloho stolu* (pp. 117-119). Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
- Popadynets, H. O. (2016). Pravosvidomist i pravova kultura yak chynnyky stanovlennia hromadianskoho suspilstva [Legal awareness and legal culture as factors in the formation of civil society]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky [Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Legal Sciences]*, 850, 421-426 [in Ukrainian].
- Popadynets, H. O. (2020). Poniattia pravovoi kultury yak skladovoi demokratychnoi pravovoi derzhavy [The concept of legal culture as a component of a democratic legal state]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky [Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Legal Sciences]*, 4 (28), 61-69 [in Ukrainian].
- Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity]: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 r. № 2834-IX.* (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> [in Ukrainian].
- Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei [Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей]: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 1991 r. № 2011-XII.* (1991). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> [in Ukrainian].
- Pylypchuk, V. H. (2016). Aktualni pytannia zakhystu prav, svobod i bezpeky liudyny v suchasnomu informatsiinomu suspilstvi [Current issues of protecting human rights, freedoms and security in the modern information society]. In *Problemy zakhystu prav liudyny v informatsiinomu suspilstvi [Problems of protecting human rights in the information society]:*

materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 6-8). Kyiv: Politehnika [in Ukrainian].

Shopina, I. M. (2024). Formuvannia pravovykh tsinnosti u systemi natsionalno-patriotichnoho ta viiskovo-patriotichnoho vykhovannia viiskovosluzhbovtziv [Formation of legal values in the system of national-patriotic and military-patriotic education of military personnel]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pravo [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law]*, 86 (4), 168-174. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.4.23>

Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy [Statute of the Internal Service of the Armed Forces of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 24 bereznia 1999 r. № 548-XIV. (1999). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>

Sydorenko, O. O., Kukharchuk, A. V., & Tkachenko, O. R. (2021). Pravova kultura: poniattia, sklad ta yii stan v Ukraini [Legal culture: concept, composition and its state in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal]*, 4, 62-64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/15> [in Ukrainian].

Syvak, O., & Durach, V. (2007). Vykhovannia pravovoi kultury viiskovosluzhbovtziv – nevidkladne zavdannia kadrovoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Raising the legal culture of military personnel is an urgent task of personnel policy in the Armed Forces of Ukraine]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku [Ukrainian national idea: realities and prospects for development]*, 19. Retrieved from https://vlp.com.ua/files/15_66.pdf [in Ukrainian].

FEATURES OF THE NATIONAL LEGAL CULTURE OF MILITARY PROFESSIONALS

Oleksandr Saienko,

postgraduate student at the Department of Cultural Studies, Philosophy, and Museology;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article reveals the theoretical and legal foundations of the national legal culture of military specialists in the context of full-scale armed aggression against Ukraine and the transformation of the security and defense sector. It is clarified that the national legal culture of military specialists is a key normative and value component of their professional culture, which ensures consistency between military duty, legal requirements, and society's expectations regarding respect for human rights and the standards of the rule of law. It is shown that the formation of such a culture is based on constitutional norms, special legislation in the field of social and legal protection of military personnel, acts aimed at establishing Ukrainian national and civic identity, as well as military statutes that specify the requirements for discipline and official conduct. Factors and contradictions that complicate the internalization of legal norms (remnants of authoritarian practices, the dynamics of legal regulation, the hybrid nature of war, informational and psychological pressure, and high levels of psycho-emotional stress) are identified.

The organizational and pedagogical conditions for the effective formation of the national legal culture of military specialists have been substantiated: continuous legal education activities, integration of legal issues into professional and combat training, unity of legal, national-patriotic, and moral-ethical components of education, interdisciplinary interaction between commanders, lawyers, psychologists, and specialists in moral and psychological support, and the use of practice-oriented forms of training. A conclusion is made about the advisability of further empirical research on the level of national legal culture among different categories of military personnel and the development of model programs for its targeted formation.

Keywords: national legal culture of military specialists, professional culture of military personnel, legal awareness, legal values, regulatory and legal foundations, organizational and pedagogical conditions, military aggression.

Надійшла до редакції 14.06.2025 р.